

Su baròmetro

L'at nadu Donna Mercedes chi Gavinu Sanna e Filumena, sa muzere, sun unu baròmetro e, mancari siat una paràula difitzile e cussos duos no ischian ne lègere ne iscriere, “Barometro” andaiat bene su matessi proite Donna Mercedes at nadu chi unu baròmetro gai pretzisu niunu l'aiat ancora inventadu. In sa primma issa creiat ch'esserat una virtude de Gavinu Sanna ebbia ma, pensendebei 'ene, aiat cumpresu chi issu a sa sola, chentza sa muzere, no aiat àpidu funtzionadu! Ne cun àteros, ne cun àteras e duncas mancu a sa sola! Sa matessi cosa fit istada Filumena chentza su maridu.

Donna Mercedes naraiat chi cale si siat cambiamentu de tempus o de aera, gràtzias a issos si podiat marcare una die innantis, e pro iscummissa, si si fadderat, fit pronta a bi pònnere totu sos benes suos e finas su 'estire chi aiat in dossu.

Pro su magasinu ch'aiat afitadu a Gavinu Sanna e a Filumena, nachi li fit pàrfidu de àere intesu sa 'oghe de Deus chi che l'aiat cuncordada: issos tando si devian cojuare e fin chirchende una domo. E giuraiat chi Deus l'aiat avisada ater'una 'orta cando aiat già detzisu de che los catzare dae domo proite non los podiat batagliare: fin sempre brighende, a boghes postas e nd'ischidaian totu su 'ighinadu ma, unu pagu pro su dolu e unu pagu ca nachi aiat intesu custa 'oghe de Deus, bi los aiat lassados.

Cando fit bènnidu cussu pubusone malu de su 1928, chi finas sos giornales de su Continente nd'aian faeddadu proite nachi a memòria de òmine non si fit bida mai, in Sardigna, una temporada gai, Gavinu e Filumena, in su magasinu de Donna Mercedes b'istaiian già dae nessi batordigh'annos, chentza àere àpidu mai fizos.

Donna Mercedes aiat nadu a su preìderu chi issa, in totu custu tempus aiat imparadu chi, si brigaiian a manzanu comente si nde pesaian dae su letu, s'incras beniat bentu; si sa briga fit passadu mesudie e fit issu chi altziaiat sas boghes pius a forte, s'incras aiat àpidu piòpidu; si fit issa chi tichirriaiat pius forte - e podiat sutzèdere finas intro 'e note ca Filumena non resessiat a drommire pro sos oriolos - su chelu tando si deviat annuare ma non deviat betare abba; si abboghinaian meda ambos duos, siat intro 'e die chi a note, tando cheriat nàrrere temporada cun tronos e lampos; si in s'ierru fit issu ebbia a si pesare a boghes e issa rispondiat pibiende, tando cheriat nàrrere chi s'incras deviat fiocare.

Donna Mercedes naraiat chi totu custas cosas las aiat cumpresas a pagu a pagu, e las aiat iscumproadas.

E difatis, sa die innanti de su vinti de austu de su 1928, cando si nde fit betadu cussu pubusone de 'entu malu, su passadu mesudie, issa - Donna Mercedes - si fit istèrrida un'iscuta ma nde l'aiat ischidada unu tichirriu feu de Filumena e luego si fin intesas finas sas boghes de su maridu: «Como ti 'oco, cantu est beru Deus, ambisue velenosa!» Filumena sighiat a abboghinare a contu sou e cando resessiat a arrivare a sa janna tichirriaiat: «Agitòriu, agitòriu! Giamade su maresciallu chi torret a che tzacare a intro custu avantzu fràzigu de galera!»

A poi sos tichirrios de issa si fin fatos pius fortes e si fin intesos sos tzocos de sos piatos segados proite - comente aiat ischidu apoi Donna Mercedes - cando su maridu si li fit acoltziadu cun sa resolza in manu, Filumena, torrende a issegu, nd'aiat leadu sa piatera dae su muru e bi che l'aiat betada subra: issu che fit rutu a palas issegu, isterridu in terra cun sa piatera subra.

A Donna Mercedes, intendende su disacatu, l'est bintrada sa frebba, e non sensaiat de si sinnare e de nàrrere: «Zesu,

Zusepe e Maria, salvade s'ànima mia!» ca in batordigh'annos a-i cussu puntu non bi fin arrividos mai!

Si nde fit betada dae su letu e, mesu nuda comente s'agataiat, che fit falada a coghina, cun sa cara che lentolu e sos ojos ispiridados chi parian duas bòcias de 'idru bessendendeli a fora; Rafaela, sa teraca, bidèndela gai l'aiat timida e l'aiat finas preguntada a bìdere si li fit bessidu su maridu mortu!

Ma issa, comente chi no aperet intesu, abboghinaiat: «Giamàdelos totu sos òmines, totu cantos sos chi agatades!» Adaboi de unu bellu pagu Rafaela fit resèssida a cumprèndere chi deviat giamare totu sos òmines sanos e fortes chi intopaiat.

Dae cussu mamentu Donna Mercedes no aiat àpidu pius un'iscuta de pasu. Cretèndela maca, l'aian fintzas avisadu su dutore e issa l'aiat nadu chi aiat àpidu pagadu finas a issu si fit andadu umpare a sos àteros a retirare dae campagna su bestiàmene pro nde lu truvare a bidda.

Peristantu aiat fatu isboicare totu sos magasinis chi b'aiat in s'ortu, inue ogn'annu ammassaiat trigu, orzu, trigu moriscu, avena, fae e d-ogni àtera proenda, e issa istaiat fatu de sos òmines chi movian sos sacos pienes e che los acotaian in coghina e finas in sos àteros aposentos.

Adaboi de un'iscuta 'ona - oramai fit interrighinende- acò sa roba a prutzezione e deviat sighire finas a note manna: sos caddos che los an bintrados a sas istallas, sas bacas, sas birveghes e sos porcos in sos magasinis.

Su restu de sa note fit totu unu malancòmiu dae su degògliu chi faghian sos animales e manc'unu de sos bighinos fit resèssidu a serrare oju.

Su pubusone de 'entu fit arrividu passadu de mesudie comente unu lampu, proite fintzas a-i cussu mamentu su chelu fit netu e-i s'aera frimma.

Innantis de arrivire su remore, a s'ala de su Saltu s'idian nues grogas in colore de sùlfaru. Su 'entu ait comintzadu a mulare porosu primmu ch'esseren l'òmpidas sas nues a bidda.

Chie s'agataiat in Nostra Segnora aiat bidu sas nues che-i sa tura chi currian comente una colora dae unu giassu a s'àteru de su Campu pro leare a ùltimu sa via de sa 'idda e, cando s'est acoltziadu, s'idiat chi inue passaiat pijaiat e irraighinaiat àrvures comente ch'esseran bistadas paza.

Su cuile de Pedru Uras l'aiat leadu in pienu e inie pariat chi b'aeren triuladu: birveghe e muros nde los aiat pesados in s'aera lèbios che puma.

Intrende a bidda, innanti nd'aiat betadu s'àrvure de sa nughe chi fit acurtzu a s'acuedoto e in s'interu in totue, tèulas e crastos parian pioende. Cando fin arrividas sas nues, pariat note: sos lampos fin unu s'ighidu a s'àteru e-i su tronu pariat unu ebbia chentza bìdere fine, dae su tzocu si nde tremian bidros e muros comente chi los aeret chèrfidos crebare. S'abba aiat comintzadu a nde falare a fustes.

Totu cust'abbolotu est duradu nessi mes'ora e, comente est bènnidu, gai etotu est passadu.

Meidade de sa 'idda fit cun sas coberturas iscovacadas, sas carrelas, pro bator oras e pius, parian rios e, bidu chi non b'aiat mortu niunu, bi deviat èssere bistada sa manu 'ona de carchi santu.

E b'at àpidu finas de rière cando s'est ischidu chi unu lampu che fit intradu in domo de Giuangiagu Ledda: brinchende dae terra a subra su letu, dae subra a suta, che fit fèrtu a intro de s'orinale e l'aiat fatu sonare comente una campana, e poi si che fit bessidu betèndeche sa gianna de s'ortu.

Sos dannos in sas domos e in sas chentinas non si contaian. Su bisestru pius mannu l'aiat fatu in su Campu inue s'abba

apaulada bi fit restada pro pius de una chida chi pariat unu lacu. Totu sa roba chi s'agataiat in campu abertu si che fit morta trazada dae sas abbas: bacas e birveghe fin a bentre a chelu, ufiadas chi parian pròssimas.

Cando sos òmines de 'idda si fin ammentados de Donna Mercedes, in medas aian pensadu chi cussa deviat èssere incorporada dae su dimòniu: totu fin arruinados e issa ebbia si fit salva, ca aiat ischidu una die innantis de sos àteros de sa temporada chi si nde fit betada s'incras! E pagu bi mancaiat de bi sutzèdere cosas pius feas proite, guasi guasi, la cherian brujare che majalza.

Pro cussu, passadu pagu tempus, Babbai Retore che fit andadu a preguntare deretamente dae issa; s'incras de custa imbisita aiat giamadu sa zente a cheja e adapoi de sa beneiscione, aiat ilgjaridu comentu aiat fatu Donna Mercedes a ischire in antìzipu su chi deviat capitare: su preìderu aiat ispiegadu chi fit una virtude! E chi custu mistèriu fit aclaradu in Gavinu e Filumena Sanna dae cando si fin cojuados, e d'est pro cust'istintu chi si cumprèdian bene unu cun s'àteru, a su matessi modu de unu ferru cun sa calamida, chentza chi nemmancu issos nd'ischeran primmu e nemmancu adapoi, si non fit bistada Donna Mercedes a cumprèndere custu mistèriu.

Non b'aiat àpidu dae parte de niunu maliscia ne pecadu perunu.

Donna Mercedes, pro si nde essire dae sa dipendèntzia cun Gavinu e Filumena Sanna, aiat postu in iscritu chi, chentza ispesa peruna, los faghiat frutuàrios de su magasinu finas a mòrrere unu de issos.